

GELLÉRFI GERGŐ

A férfiokról női szemmel: Laronia monológja Iuvenalis 2. szatírájában

Iuvenalis képmutatás elleni invektívájának egy pontján lép színre az életmű egyetlen, hosszabb monológot előadó női interlocutora, Laronia. A 26 soros beszéd középpontjában – akárcsak a szatíra egésze esetén – a képmutató, a női szerepbe lépő, illetve a valódi énjüket elrejtő homoszexuális férfiak állnak. E férfiak hasonló szerepet töltenek be a 2. szatírában, mint a római asszonyok a 6.-ban: egy központi (képmutatás, illetve hűtlenség) és számos, mintegy mellékesen említett (pl. a vallási rituálék megbecstelelítése, előkelő rómaiakhoz méltatlan viselkedés stb.) vétket a narrátor rájuk fókuszálva mutat be, ám ez nem jelenti azt, hogy e bűnök kizárólagos elkövetői, e jelenségek kizárólagos felelősei lennének.

Kulcsszavak: Iuvenalis, szatíra, szexizmus

„Boldog idők tettek téged erkölcsösszé!
Szégyellje el magát végre Róma: a
harmadik Cato pottyant ide az égből!”¹

– így csattan fel Laronia, a Iuvenalis 2. szatírájában színre léptetett *interlocutor*, miután a költői beszéd fókuszában álló képmutató férfiak egyike sokadszorra is a *lex Iuliát* citálja neki szigorú arccal. Az életmű egyetlen hosszabb monológot előadó női *interlocutor*ának beszéde a költemény talán legtöbbet tárgyalt szakasza, amelynek vizsgálatába a szatíra egészének kontextusa mellett a 6. szatírát is be kell vonnunk, hiszen a két szöveg több határozott párhuzamot mutat egymással. A két szatíra témakezelése is meglehetősen hasonló, hiszen egyaránt a társadalom egy meghatározott csoportját állítják fókuszba, ezért szolgál e két szöveg a Iuvenalis költészetét érő „diszkriminációs vádak” túlnyomó részének

---

¹ Juv. 2, 38–40: *felicia tempora, quae te / moribus opponunt. habeat iam Roma pudorem: / tertius e caelo cecidit Cato...*

alapjául:² a 6. szatíra főszereplői a római feleségek,³ a 2. szatíráé pedig az effeminált, homoszexuális kapcsolatokba bonyolódó férfiak.⁴ Ám ahogy a római nőt nem egyszerűen női mivoltuk miatt támadja a narrátor a 6. szatírában, s határozott érveket lehet felhozni a szöveg, illetve a beszélő vegytisztán mizogin értelmezése ellen, úgy a 2. szatírában a homoszexuális férfiakkal szemben sem a szexuális irányultságuk a támadás fő alapja. Mindkét szöveg esetében egyértelműen kijelölhető a központi motívum, a „főbűn”: ez a 2. szatírában a képmutatás, a 6.-ban pedig a házastársi hűtlenség. Mindamellet, hogy a 6. szatírában is találkozzunk hipokritákkal, s a 2.-ban is előkerül a házassági tematika, a szövegekben közös, úgyszólván „mellékes témák” is megjelennek a központi motívummal összefüggésben: ilyen többek között a vallásos rituálék elkorcsosulása,⁵ a származásukhoz, illetve pozíciójukhoz méltatlanul viselkedő emberek ábrázolása,⁶ vagy épp a dekadens Róma erkölcsének „exportja” a Birodalom távolibb részeire.⁷ A felsoroltak egytől egyig a iuvenalisi Róma általános jellemzői, ám mindezt e szövegek nem általános megközelítésben ábrázolják, hanem egy meghatározott csoportra fókuszálva.

Laronia színrelépését szintén az említett központi fogalom, a képmutatás motiválja. A beszédnek Iuvenalis nem ad dramaturgiai keretet, a legkézenfekvőbb értelmezés szerint az *interlocutor* egy őt a *Lex Iulia de adulteriis coercendis*re való hivatkozással vádló férfit kinevetve reagál –

---

² S az sem véletlen, hogy gyakran együtt tárgyalják őket, ld. pl. BLAKE (2020: 3–37) kitűnő bevezetőjét SULPRIZIO kommentáros fordításához.

³ A 6. szatíra célpontjairól részletesen ld. GELLÉRFI (2021: 19–35) és az ott hivatkozott irodalmakat.

⁴ Rájuk a továbbiakban az egyszerűség kedvéért homoszexuális férfiakként hivatkozom, eltekintve most e modern fogalmunk ókori római kontextusbeli alkalmazhatóságának korlátaitól.

⁵ Pl. a 2. szatírában a „kifordított”, a nőt kirekesztő Bona Dea-szertartások leírása (83–90), illetve a 6. szatíra 314–345. sora szintén Bona Dea-szertartásai, illetve a P. Clodius Pulcher nevéhez fűződő botrány (a Bona Dea-szertartás megszenteltségtelenítése) kapcsán.

⁶ Ld. a 2. szatírában a gladiátorként parádézó Gracchust (143–148), illetve a 6. szatírában a testét prostituáltként áruba bocsátó Messalinát (114–132).

⁷ A 2. szatíra utolsó sorai szerint a Város rossz hatással van a keletről odaérkező ifjakra, akik hazatérve magukkal viszik a római erkölcsöt (166–170), míg a 6. szatírában a családját hátrahagyó Eppia erkölcstelenségét átkozzák az egyiptomiak (82–84).

azt bizonygatva, hogy vádlójának nincs meg az elmarasztaláshoz szükséges erkölcsi alapja. A szakaszt prózafordításban idézem:

Laronia sem tűrte tovább, hogy az egyikük annyiszor kiabálta szigorú arccal, hogy „Hol halsz épp, lex Iulia?“, és kacagva így felelt: „Boldog idők tettek téged erkölcsösszé! Szégyellje el magát végre Róma: a harmadik Cato pottyant ide az égből! De mondd csak, honnan vetted a balzsamot, mely szőrös nyakadról párolog? Ne pironkodj, mutasd csak meg, kinek az üzlete az! Ha már a törvényt és a jogot akarod beidézni, a Scantiniával kellene kezdeni! Vizsgáld meg először a férfiakat, köztük kutakodj, hiszen többet vétkeznek; csakhogy sokan vannak, s pajzs mögé bújva alakzatban védekeznek. Nagy az összhang a homokosok között. Bezzeg a mi nemünk egyetlen ily gyalázatos példát sem mutat: Tedia nem nyalja Cluviát, Flora se Catullát! Hispo viszont ifjak alá bújik, s mindkét kórságtól egyszerre sápad. Mondunk talán védőbeszédeket? Tanulunk mi polgárjogot? Megzavartuk csak egyszer is fórumaitokat zajongásunkkal? Kevés nő birkózik, kevesen eszik gladiátorok étjét. Ti viszont gyapjút kártoltok, a kész anyagot kosárcákban hordjátok, ti Penelopénél jobban, Arachnénál könnyedebben pergetitek a vékony fonáltól viselős orsót, ahogy az a borzas ágyas tette a tuskón ülve! Jól tudjuk ám, miért egy szabados lett Hister egyetlen örököse, s míg élt, miért adott oly sokat menyecskéjének. Gazdag lesz a nő, ki nagy ágyban harmadikként alszik. Menj csak férjhez, és hallgass: ékszereket kapsz a titoktartásért. És mindezek után mondanak ők rólunk ily szigorú ítéletet? A hollóknak kedvez a jog, s a galambokat vegzálja!”⁸

---

⁸ Juv. 2, 36–63: *non tulit ex illis torvum Laronia quendam / clamantem totiens "ubi nunc, lex Iulia, dormis?" / atque ita subridens: "felicia tempora, quae te / moribus opponunt. habeat iam Roma pudorem: / tertius e caelo cecidit Cato. sed tamen unde / haec emis, hirsuto spirant opobalsama collo / quae tibi? ne pudeat dominum monstrare tabernae. / quod si vexantur leges ac iura, citari / ante omnis debet Scantinia. respice primum / et scrutare viros, faciunt nam plura; sed illos / defendit numerus iunctaeque umbone phalanges. / magna inter molles concordia. non erit ullum / exemplum in nostro tam detestabile sexu. / Tedia non lambit Cluviam nec Flora Catullam: / Hispo subit iuvenes et morbo pallet utroque. / numquid nos agimus causas, civilia iura / novimus aut ullo strepitu fora vestra movemus? / luctantur paucae, comedunt coloephia paucae. / vos lanam trahitis calathisque peracta refertis / vellera, vos tenui praegnantem stamine fusum / Penelope melius, levius torquetis Arachne, / horrida quale facit residens in codice paelex. / notum est cur solo tabulas inpleverit Hister / liberto, dederit vivous cur multa puellae. / dives erit magno quae dormit tertia lecto. / tu nube atque tace:*

A tartalom és a beszédmód egyaránt nagyon közel áll a szatirikus narrátoréhoz, ez alapján Laroniát visszatérően az egyik iuvenalisi *personaként* értelmezzük.⁹ Mint láthattuk, Laronia beszédét, szatirikus *declamatióját* a Iuvenalis által a programversben költészete fő ihletőjéül megjelölt felháborodás motiválja, amelyet vádlója és a hozzá hasonló férfiak képmutatása vált ki, s a narrátor kezdőmondatából is ugyanez tükröződik: „Szívem szerint túlszaladnék a szarmaták földjén, sőt a fagyos óceánon is, valahányszor csak egy szót is merészel az erkölcsről szólni, aki Curiusként tetszeleg, de élete bacchusi orgia!”¹⁰ A támadott személyek által hirdetett elvek, illetve valós jellemük és viselkedésük közötti kontrasztot mindketten jeles történelmi alakok, Curius, illetve a két Cato, azaz a hagyományos római erkölcsök emblematisz megtestesítőinek említésével teszik kézzelfoghatóvá. Laronia egy hipokrita vádlóval szemben védekezve mondja el beszédét, akinek jellemzését néhány sorral később a narrátor Creticusszal szembeni vehemens kritikájából ismerhetjük meg (65–78) – hogy maga Creticus lenne-e Laronia vádlója, ebből a szempontból irreleváns kérdés. A valódi énjüket megtagadó, magukat másnak hazudó homoszexuális férfiak fizikai jellemzésében mindketten kiemelik a maskulinitást bizonyítani hivatott szőrösséget, amelyhez azonban árulkodó jelek társulnak: Laronia beszédében az illat, míg a narrátori bevezetőben az altest szőrtelenítése – s mindkét férfit kinevetik, előbbit maga az *interlocutor*, utóbbit pedig az őt kezelő orvos.¹¹ Bár invektívájukban mindketten említenek homoszexuális aktusokat, a támadást e férfiak ellen nem homoszexualitásuk motiválja, hanem az a tény, hogy miközben maguk is megsértik a legszigorúbb értelemben vett szexuális erkölcsöt, morális prédikációikkal és vádaskodásaikkal mások magánéletéről kívánnak ítéletet mondani.

---

donant arcana cylindros. / de nobis post haec tristis sententia fertur? / dat veniam corvois, vexat censura columbas.”

⁹ Pl. BRAUND (1988: 10).

¹⁰ Juv. 2, 1–3: *Ultra Sauromatas fugere hinc libet et glaciale / Oceanum, quotiens aliquid de moribus audent / qui Curios simulant et Bacchanalia vivunt.*

¹¹ A bevezetőben ld. 11–13: *hispida membra quidem et durae per brachia saetae / promittunt atrocem animum, sed podice leui / caeduntur tumidae medico ridente mariscae.* „Szőrös tagjaik s a karjukon burjánzó durva bozont zord lélekre utalnak, ám az orvos csupasz segglyukukon nevetve metszi ki a duzzadt aranyeret.”

Laronia beszédét nem csupán a 2. szatíra narrátori megnyilatkozásaival érdemes együtt olvasni, hanem a 6. szatíráéval is. A római asszonyok vétkeinek bemutatásakor számos egyéb téma mellett újból és újból előkerül a nemek által kijelölt határok átlépése: a római nők olyan dolgokat tesznek, ami a narrátor ítélete szerint nem illik egy nőhöz, amivel behatolnak a férfiak territóriumába. Ezért kerül az invektíva céltáblájára többek között a férfitársaságban véleményt formáló, a férfiakhoz illő témákról beszélő, a lakoma után intellektuális diskurzusba bonyolódó, a szeretőtartásra jogot formáló és a gladiátorként gyakorlatozó asszony is¹² – azaz ugyanazt a (legalábbis a narrátor és Laronia értelmezésében) *bűnt* követik el, amiért a 2. szatírában a narrátor és az *interlocutor* a férfiakat támadja. Ha modern fogalmi keretben értelmezzük e szövegeket, mind a narrátor beszédét, mind Laroniáét a szexizmus hatja át, amely fogalmat a *Nemek Közötti Egyenlőség Európai Intézete* például „a nők és férfiak alapvető természetéről, valamint a társadalomban betöltendő szerepükről szóló hiedelmekkel” kapcsol össze,¹³ a mizogíniáról szóló monográfiájában Kate Manne pedig úgy választja el egymástól a szexizmust és a nőgyűlöletet, hogy előbbi a férfi és a nő, míg utóbbi a rossz és a jó (viselkedésű) nő között tesz különbséget.¹⁴

A 2. szatíra férfi- és a 6. szatíra nőalakjai a nő és férfi között meghúzott határvonalat lépik át, mely határt a iuvenalisi narrátor számára az igazi rómaiság által meghatározott „régis szép idők” berendezkedése és normái jelölnék ki. Hogy szerinte pontosan milyen az igazi rómaiság, és milyenek voltak ezek a nosztalgikusan szemlélt, túlidealizált és túlegyszerűsített régis szép idők, azt a szatírák csak elvétve ábrázolják közvetlenül, ehelyett szinte kizárólag a kortárs negatív ellenpontok segítségével ismerhetjük meg.¹⁵ Ettől függetlenül azonban kétségkívül jelen

---

¹² Erről részletesebben ld. GELLÉRFI (2021: 26–31).

¹³ “Sexism is linked to beliefs around the fundamental nature of women and men and the roles they should play in society.”

¹⁴ MANNE (2018: 79–80): “sexist ideology will tend to discriminate *between* men and women, typically by alleging sex differences beyond what is known or could be known, and sometimes counter to our best current scientific evidence. Misogyny will typically differentiate between good women and *bad* ones, and punishes the latter.”

¹⁵ Vö. GOLD (1998: 371) a tökéletes test bemutatásának hiánya kapcsán: “In his *Satires*, Juvenal seems constantly to be alluding to an ideal that is always missing but nonetheless present in the satirist’s very obsession with its negative counterpoints.”

van ez az idealizált kor, amiről a múlt pillanatnyi felvillantásai mellett a jelen és a múlt közötti kontrasztot folyamatosan fenntartó időhatározók sem engedik az olvasót megfélekedezni. A narrátor által normának tekintett régi római társadalom nemi szerepeit a szatírák számos szereplője átlépi. Hogy mást ne említsünk, a programvers prologust követő első mondatában, az életmű első invektív mondatában máris egy ilyen határátlépő tűnik fel a vadkanra vadászó Mevia személyében,¹⁶ ám ez a jelenség sehol sem annyira hangsúlyos, mint a 2. és a 6. szatírában. A narrátor és Laronia ilyenformán ugyanazon érem két oldala: invektívájuk célkeresztjébe vesznek mindenkit, aki nem illeszkedik a „régis szép idők” társadalmának kategorikusan megrajzolt nemiszerep-elvárásaiba.

A narrátor és Laronia gondolati háttere tehát a megismerhetőség korlátai között egyezik, közös vonásuk a satirikus beszédmód, az a tény, hogy bár mindketten említenek szexuális aktusokat is, az invektíva középpontjában mégsem a szexualitás áll, s mindkettejüknel megjelennek cinikus tanító mozzanatok is. A 6. szatírában a narrátor amellett, hogy mindent bevet, hogy lebeszélje Postumust a házasságkötésről, mí-melt didaktikus tanácsokkal látja el azokat a férfiakat is, akik már elkövették ezt a hibát, Laronia pedig arra inti a homoszexuális férfiakkal ösz-szeházasodó nőket, hogy tartsák meg férjük titkát, hiszen ez anyagi előnyökkel járhat a számukra. Mindemellett ahogy a narrátor, úgy Laronia sem riad vissza a satirikus túlzásoktól, vagy ha úgy tetszik, a szabad valóságkezeléstől. Azt állítja, hogy a nők nem vesznek részt homoszexuális kapcsolatokban, s hogy nem pereskednek, amit azonban a 6. szatírában a narrátor egyaránt megcáfol – azaz legalábbis a szatírák által felépített világon belül Laronia megbízhatatlan beszélőnek minősül.

Ám korántsem ez Laronia fő vétke, hiszen maga is elköveti azt, amit szavaival ostromoz, s ezáltal maga is a képmutatás bűnébe esik. Megtámadtatására egy jól felépített törvényszéki védőbeszéddel válaszol,¹⁷ mely hatásos is, hiszen szavaira az őt hallgató hipokriták elrohannak:

---

¹⁶ Juv. 1, 21–22, 30: *cum tener uxorem ducat spado, Mevia Tuscum / figat aprum et nuda teneat uenabula mamma [...] / difficile est saturam non scribere.* „Míg megnősülhet egy puhány eunuch, míg Mevia etruszk vadkant döfhet le [...] addig nehéz nem írni szatírárt!”

¹⁷ Ennek elemzését WATSON (2018: 61–66) kiváló áttekintése szolgáltatja.

„Szétszaladtak a sztoikusok hallva e nyílt és igaz kinyilatkoztatást.”¹⁸ Ha Laronia alakjáról meg akarnánk fogalmazni valamit a 2. satírában írottak alapján, legfontosabb jellemvonása a retorikai képzettsége lenne, amelyhez jogi ismeretek is társulnak. Ezzel viszont maga is éppúgy átlépi a nemek közötti határt, mint az általa támadott férfiak, noha mint beszédéből kitűnik, e határ nemcsak a narrátor szemében létezik, hanem Laronia maga is ennek tükrében beszél nőkről és férfiakról. Így viszont a 2. satíra legfőbb bűnében, a képmutatásban is bűnössé válik, ami tovább erősíti e motívum központi mivoltát a szövegben.¹⁹ Ettől persze Laronia szavai nem lesznek ellentétesek a narrátor véleményével, aki hitet is tesz az *interlocutor* igazsága mellett, viszont ahogy senki más a satíragyűjteményben, úgy Laronia sem lehet egy tisztán pozitív alak. Hasonlóképpen a 3. satíra Umbriciushoz, aki Róma bűneinek egy részét szavaival, egy részét pedig a szövegből kirajzolódó alakjával mutatja be,²⁰ a 2. satíra *interlocutora* a nemek közti határ átlépését és a képmutatást szavaival és alakjával is megjeleníti.

Az említett Umbriciushoz, illetve a 9. satíra *interlocutor*ához, Naevo-lushoz hasonlóan Laronia is több egyszerű *personánál*: mindhárman néhány ecsetvonással megrajzolt karakterek, akiknek alakjáról szinte kizárólag szavaikból kapunk információt, de így is mindegyikükről többet tudunk meg, mint magáról a satirikus narrátorról. Ezek az információk pedig mindhármukat eltávolítják a narrátortól, s mindhármuk esetében kulcsfontosságúak az értelmezéshez. Laronia alakja segít fenntartani egyfajta egyensúlyt: ahogy a 6. satírában a narrátor többször utal arra, hogy nem kizárólag a nők bűnösök és nem csupán ők felelnek a házasság intézményének végromlásáért, úgy a 2. satírában Laronia által kapunk emlékeztetőt, hogy a nemi szerepek által kijelölt határok átlépése és a képmutatás nem kizárólag a homoszexuális férfiakat, sőt általánosságban nem kizárólag a férfiakat jellemzi. Bár célpontjai kiválasztásában, különösen, ha az egyes satírákat önmagukban és nem az életmű kontextusában nézzük, Iuvenalis nem törekszik az igazságosságra és az arányosságra (anakronisztikus kifejezéssel élve nem törekszik a politikai korrektségre, amit persze aligha várhatnánk el tőle), az egyes csoportok

¹⁸ Juv. 2, 64–65: *fugerunt trepidi uera ac manifesta canentem / Stoicidae*.

¹⁹ Vö. WATSON (2018: 69–71).

²⁰ Ld. részletesen GELLÉRFI (2018: 217–223) és az ott hivatkozott irodalmakat.

bűnös mivoltának bemutatásában, az általa ábrázolt morális és társadalmi végromlásért való felelősség nagyságában azonban nem tesz különbséget. Szegény és gazdag, római és idegen, homoszexuális és heteroszexuális, férfi és nő egyaránt – voltaképpen saját magán kívül mindenki – felelős azoknak az állapotoknak a kialakulásáért, amelyek között a szatirikus narrátor élni kénytelen.

Laronia saját hibái beszédének hatásosságát nem csökkentik, a képmutató „sztoikusok” megfutamításával eléri célját, s ebben a narrátor vágyai is tükröződnek, aki – mint fentebb idéztem – akár a világ végéig is elfutna, látva a szatírában támadott alakokat. De a narrátor nem Rómából akar elmenekülni, csak az őt körülvevő bűnösöktől akar megszabadulni, vissza akarja kapni az általa idealizált Rómát.²¹ Laronia beszédének hatása, azaz a bűnösök elkergetése ezt a vágyat jeleníti meg: a narrátor mintegy célt és értelmet ad saját küzdelmének, amiért a várost elhagyó Umbriciusszal ellentétben a Rómában maradást választja. Másfelől viszont Laronia saját hibái keserű mementóként szolgálnak az olvasó (és természetesen a narrátor) számára azt illetően, hogy a szatírák Rómájában nincs feddhetetlen alak. Így aztán végső soron mindegy, hogy a narrátor fut el a világ végére, vagy a szatirikus deklamációt hallván a bűnösök szaladnak el, végül egyedül fog maradni.

Felhasznált irodalom

- BRAUND 1988 S. BRAUND, *Beyond Anger: A Study of Juvenal's Third Book of Satires*, Cambridge, 1988.
- BLAKE 2020 S. H. BLAKE, *Introduction*, in: Ch. Sulprizio (transl., ed.), *Gender and Sexuality in Juvenal's Rome*, Norman, 2020.
- GELLÉRFI 2018 GELLÉRFI G., *Allúziós technika és műfaji hatások Iuvenalis szatíráiban*, Budapest, 2018.
- GELLÉRFI 2021 GELLÉRFI G., *A iuvenalisi narrátor nőgyűlöletéről*, A&R, 8 (2021), 19–35. DOI: 10.14232/antikren.2021.8.19-35
- GOLD 1998 B. K. GOLD, *“The House I Live In Is Not My Own”*: *Women's Bodies in Juvenal's “Satires”*, *Arethusa*, 31 (1998), 369–386.

---

²¹ Ahogy JOHNSON (1996: 172) találóan megfogalmazta: “He longs (a reliable token of patriarchal *Unbehagen*) for the good old days, for a space-time long since vanished. He yearns for Rome when it was Rome still, when it was his Rome. He wants back into the world (that womb with a view) from which he was (he feels) ejected, a world where slaves were slaves and women were women and men were [...] men.”

- JOHNSON 1996 W. R. JOHNSON, *Male Victimology in Juvenal 6*, *Ramus*, 25 (1996), 170–186.
- MANNE 2018 K. MANNE, *Down Girl. The Logic of Misogyny*, New York, 2018.
- WATSON 2018 C. B. WATSON, *Laronia Declamans*, *RhM*, 161 (2018), 57–73.

The monologue of Laronia in Juvenal's *Satire 2*

Laronia, the only female interlocutor in Juvenal's poems to deliver a longer monologue, takes the stage at one point of Satire 2. Just as the satire as a whole, her 26-line speech focuses on the hypocritical homosexual men who cross the boundaries defined by their sex, but also hide their true selves. These men play a similar role in Satire 2 as the Roman women in Satire 6: while presenting a central sin (hypocrisy/infidelity) and a number of other ones (desecration of religious rituals, behaviour unworthy of a highborn Roman, etc.), the narrator focuses on them, but this does not mean that they are the sole perpetrators of these crimes, or the sole responsible for these phenomena.

Keywords: Juvenal, satire, sexism